

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Warszawa, 07-10-2020 r.

Adam Bodnar

XI.812.225.2020.MA

**Pan
Mateusz Morawiecki
Prezes Rady Ministrów**

Wielce Szanowny Panie Premierze!

Jako Rzecznik Praw Obywatelskich, który zgodnie z art. 18 ustawy z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania (Dz. U. z 2016 r. poz. 1219, z późn. zm.; dalej jako: „ustawa o równym traktowaniu”), analizuje, monitoruje i wspiera realizację zasady równego traktowania w Polsce, chciałbym zwrócić się do Pana Premiera w sprawie jednego z wielu problemów prawnych wpływających na sytuację osób nieheteronormatywnych i transpłciowych w Polsce¹ – kwestii braku **zakazu tzw. praktyk konwersyjnych**, tj. działań zmierzających lub prowadzących do zmiany lub stłumienia orientacji seksualnej lub tożsamości płciowej osoby, do której są kierowane.

Wskazany problem stał się ostatnio przedmiotem debaty publicznej – zwłaszcza w kontekście przyjętego 28 sierpnia 2020 r. przez Konferencję Episkopatu Polski „Stanowiska w kwestii LGBT+”². Wskazano w nim m.in., że „Konieczne jest tworzenie poradni (również z pomocą Kościoła, czy też przy jego strukturach) służących pomocą osobom pragnącym odzyskać zdrowie seksualne i naturalną orientację płciową”³. Z niepokojem przyjąłem udostępnioną przez media informację, że w wywiadzie udzielonym Radiu

¹ Kompleksowa analiza tej problematyki została przeprowadzona w raporcie pt. *Sytuacja prawna osób nieheteroseksualnych i transpłciowych w Polsce. Międzynarodowy standard ochrony praw człowieka osób LGBT i stan jego przestrzegania z perspektywy Rzecznika Praw Obywatelskich* – dostępnym w wersji elektronicznej: <https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Sytuacja%20prawna%20os%C3%B3b%20nieheteroseksualnych%20i%20transp%C5%82ciowych%20w%20Polsce.pdf>.

² Dostępne w wersji elektronicznej na stronie: <https://episkopat.pl/kep-szacunek-dla-osob-zwiazanych-z-ruchem-lgbt-nie-oznacza-bezkrytycznego-akceptowania-ich-pogladow/> (dostęp: 7.09.2020 r.).

³ Pkt 38 Stanowiska KEP w kwestii LGBT+.

Rodzina **stwierdził Pan Premier, że zgadza się z ww. stanowiskiem KEP**⁴. Taka wypowiedź Pana Premiera może być bowiem odczytana jako **przyzwolenie dla prowadzenia praktyk konwersyjnych**, opartych na sprzecznym z aktualną wiedzą naukową założeniu, że orientację seksualną i tożsamość płciową można „wyleczyć”. Niniejszym wystąpieniem pragnę więc zwrócić uwagę Pana Premiera na **sprzeczność tego typu terapii z wiedzą medyczną oraz standardem ochrony praw człowieka** osób nieheteronormatywnych i transpłciowych, zasygnalizować **skalę oraz skutki tego zjawiska**, o których dowiaduję się w ramach działalności Rzecznika Praw Obywatelskich, jak również przedstawić **postulat konieczności wprowadzenia jednoznacznego zakazu oferowania i prowadzenia wszelkich praktyk konwersyjnych**, zgodnie z zaleceniem Komitetu ds. Osób z Niepełnosprawnościami ONZ sformułowanym w uwagach końcowych po sprawozdaniu okresowym Polski z dnia 21 października 2018 r.⁵.

Jednocześnie chciałbym zaznaczyć, że wystąpieniem z dnia 14 maja 2020 r. zwróciłem się m.in. w tej sprawie do Ministra Zdrowia⁶. Odpowiedź, którą otrzymałem, zostanie omówiona w odpowiednich częściach niniejszego pisma⁷.

I. Praktyki konwersyjne jako działania sprzeczne z aktualną wiedzą naukową

Zgromadzenie Ogólne Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) **usunęło homoseksualizm z Międzynarodowej Statystycznej Klasyfikacji Chorób i Problemów Zdrowotnych (ICD) 17** maja 1990 r. Zaprzeszono jego klasyfikacji w ramach listy chorób podczas Kongresu WHO w 1992 r., co miało skutek dla wszystkich państw sygnatariuszy Konstytucji Światowej Organizacji Zdrowia, w tym Polski⁸. W 2019 r., w najnowszej Klasyfikacji (ICD-11), **również transpłciowość została usunięta z listy chorób psychicznych**, a ujęta w kategorii zdrowia seksualnego⁹. Powyższe decyzje Światowej Organizacji Zdrowia w tym zakresie należy uznać za ugruntowanie i jednoznaczne przyjęcie przez społeczność międzynarodową stanowiska wyrażanego już wcześniej przez

⁴ Artykuł „Mamy w Polsce pełen zakres swobód i tolerancji. Premier poparł stanowisko Episkopatu ws. LGBT”, 29.08.2020 r. Gazeta.pl, dostęp elektroniczny: <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114884,26250636,mamy-w-polsce-pelen-zakres-swobod-i-tolerancji-premier-poparl.html> (dostęp: 7.09.2020 r.).

⁵ Uwagi końcowe Komitetu ds. Praw Osób z Niepełnosprawnościami z 25 września 2018 r. dot. pierwszego sprawozdania okresowego Polski, CRPD/C/POL/CO/1.2018.

⁶ Wystąpienie RPO do MZ z 14 maja 2020 r., dostępne w wersji elektronicznej na stronie: <https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Do%20MZ%20ws%20sytuacji%20LGBTI%2C%2014.05.2020.pdf>.

⁷ Odpowiedź z dnia 1 lipca 2020 r., znak DSZ.054.359.2020.JP.

⁸ Konstytucja Światowej Organizacji Zdrowia, Porozumienie zawarte przez Rządy reprezentowane na Międzynarodowej Konferencji Zdrowia i Protokół dotyczący Międzynarodowego Urzędu Higieny Publicznej, podpisane w Nowym Jorku dnia 22 lipca 1946 r. (Dz.U. 1948 nr 61 poz. 477).

⁹ Międzynarodowa Statystyczna Klasyfikacja Chorób i Problemów Zdrowotnych ICD-11 przyjęta w 2019 r. przez Zgromadzenie Ogólne Światowej Organizacji Zdrowia, dostępna w wersji elektronicznej na stronie: <https://icd.who.int/en> (dostęp: 7.09.2020 r.).

organizacje naukowe i ekspertów¹⁰, że orientacji seksualnej i tożsamości płciowej nie można „wyleczyć”.

Jak wskazano w oświadczeniu wydanym 4 listopada 2016 r. przez Polskie Towarzystwo Seksuologiczne (PTS) w przedmiocie zdrowia osób orientacji homoseksualnej: **„orientacja heteroseksualna, homoseksualna i biseksualna są traktowane jako prawidłowe warianty rozwoju seksualności człowieka. [...] [Ich] kształtowanie się jest procesem złożonym, pozostającym pod wpływem wielu czynników, wśród których znaczącą rolę odgrywają uwarunkowania biologiczne. Orientacja seksualna nie podlega możliwości dowolnego kształtowania zgodnie z kulturowo - społecznymi oczekiwaniami, nie jest kwestią wyboru lub mody. [...] Propagowanie terapii polegających na korekcie, konwersji czy reparacji orientacji homo- czy biseksualnej w kierunku wyłącznie heteroseksualnej jest niezgodne ze współczesną wiedzą na temat seksualności człowieka i może zaowocować poważnymi niekorzystnymi skutkami psychologicznymi dla osób poddawanych tego typu oddziaływaniom”**¹¹.

Powyższe stanowisko uzyskało aprobatę m.in. Polskiego Towarzystwa Psychologicznego¹², a w 2019 r. zostało powtórzone i uaktualnione przez Polskie Towarzystwo Seksuologiczne, w związku z „kampanią dezinformacji i ataków skierowanych wobec osób ze społeczności LGBT+”¹³. **Również Minister Zdrowia**, w odpowiedzi na wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich z 1 lipca 2020 r., **stwierdził, że „w oparciu o wiedzę naukową należy podkreślić, że homoseksualność nie jest zaburzeniem ani chorobą”**¹⁴.

Warto ponadto odnotować, że oficjalne stanowiska w sprawie bezpodstawności i szkodliwości praktyk konwersyjnych wydało na przestrzeni ostatnich lat ponad 40 międzynarodowych instytucji i gremiów naukowych, w tym m.in. Amerykańskie Towarzystwo Psychologiczne, Amerykańskie Towarzystwo Medyczne, Brytyjskie Stowarzyszenie Poradnictwa i Psychoterapii, czy też Kanadyjskie Stowarzyszenie Psychiatryczne¹⁵.

¹⁰ Homoseksualizm został wykreślony z list chorób i zaburzeń psychicznych klasyfikacji Amerykańskiego Towarzystwa Psychiatrycznego (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, w skrócie DSM) w 1973 roku.

¹¹ Stanowisko Polskiego Towarzystwa Seksuologicznego na temat zdrowia osób o orientacji homoseksualnej z dnia 4 listopada 2016 r., dostępne w wersji elektronicznej na stronie: <http://pts-seksuologia.pl/sites/strona/59/stanowiskopts-na-temat-zdrowia-osob-o-orientacji-homoseksualnej> (dostęp: 7.09.2020 r.)

¹² Stanowisko PTP o poparciu stanowiska PTS, dostępne w wersji elektronicznej na stronie: <http://www.ptp.org.pl/modules.php?name=News&file=article&sid=659> (dostęp: 7.09.2020 r.)

¹³ Uchwała Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Seksuologicznego ws. kampanii dezinformacji i ataków skierowanych wobec osób ze społeczności LGBT+ z dnia 6 września 2019 r., dostępna w wersji elektronicznej na stronie: <http://pts-seksuologia.pl/sites/strona/59/stanowiskopts-na-temat-zdrowia-osob-o-orientacji-homoseksualnej>.

¹⁴ Odpowiedź z dnia 1 lipca 2020 r., znak DSZ.054.359.2020.JP.

¹⁵ Pełna lista dostępna na stronie internetowej: <https://medium.com/@florence.ashley/list-of-professional-organisations-opposing-conversion-or-reparative-therapy-targeting-transgender-f700b4e02c4e> (dostęp: 7.09.2020 r.)

Orientacje nieheteronormatywne i tożsamości transpłciowe **nie mogą być więc w żadnym wypadku utożsamiane lub kojarzone z zaburzeniami** zdrowia psychicznego lub fizycznego, **a tym bardziej z patologiami uznawanymi za przestępstwa seksualne** – jak pedofilia lub zoofilia. Tę różnicę należy wyraźnie podkreślić, zwłaszcza ze względu na powielane w debacie publicznej – w tym przez osoby pełniące wysokie funkcje publiczne¹⁶ – wypowiedzi, porównujące homoseksualność ze wskazanymi patologiami. Takie skojarzenia nie znajdują jakiegokolwiek oparcia w aktualnej wiedzy naukowej, a jednocześnie **naruszają godność i dobre imię osób LGBT** (lesbijek, gejów, osób biseksualnych i transpłciowych), pogłębiają szkodliwe uprzedzenia oraz przyczyniają się do wzrostu postaw nienawiści wobec tej grupy społecznej. Podobne skutki mogą wywoływać też same terapie konwersyjne – oraz ich promowanie lub publiczne akceptowanie – co zostanie omówione w dalszej części niniejszego wystąpienia.

Nie ma więc wątpliwości, że w świetle aktualnej wiedzy medycznej, ugruntowanej w Międzynarodowej Klasyfikacji Chorób i Problemów Zdrowotnych Światowej Organizacji Zdrowia, **terapie konwersyjne** mające na celu „wyleczenie” z orientacji seksualnej lub tożsamości płciowej nie znajdują żadnego uzasadnienia. Co więcej, jak wskazują przywołane organizacje i stowarzyszenia specjalistów, **mogą stanowić poważne zagrożenie dla zdrowia psychicznego osób, wobec których są lub miałyby być stosowane**. Należy wyraźnie podkreślić w tym kontekście różnicę pomiędzy szkodliwymi działaniami mającymi na celu zmianę lub stłumienie orientacji seksualnej lub tożsamości płciowej (określanymi w niniejszym piśmie jako „terapie konwersyjne” lub „praktyki konwersyjne”, a w debacie także jako „terapie / praktyki reparatywne”), a profesjonalnym i rzetelnym wsparciem medycznym lub psychologicznym, którego osoby nieheteronormatywne i transpłciowe mogą w określonych sytuacjach potrzebować. Pomoc świadczona takim osobom przez wykwalifikowanego specjalistę nie może być bowiem oparta na założeniu, że dana orientacja seksualna lub tożsamość płciowa są z natury bardziej pożądane niż inne, przesłanką terapii nie może być w żadnym wypadku sama orientacja seksualna lub tożsamość płciowa pacjenta, a celem tej terapii – ich zmiana.

II. Praktyki konwersyjne jako działania sprzeczne z prawami człowieka, w tym zakazem dyskryminacji

W pełni przychyłając się do tezy o negatywnych skutkach praktyk konwersyjnych dla zdrowia osób, na których są lub miałyby być stosowane, pragnę jednocześnie zwrócić uwagę Pana Premiera na związaną z nimi **sprzeczność terapii tego typu z obowiązkiem**

¹⁶ Zob. m.in. wystąpienie generalne RPO do Komisji Etyki Poselskiej z 15 czerwca 2020 r. w sprawie wypowiedzi Pana Posła Tomasza Rzymkowskiego, porównującej homoseksualność z zoofilią, dostępne w wersji elektronicznej na stronie: <https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/RPO%20do%20Komisji%20Etyki%20Poselskiej%2C%2015.06.2020.pdf> (dostęp: 7.09.2020 r.).

ochrony praw człowieka oraz zakazem wszelkiej dyskryminacji, w tym ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową. Niezależnie zatem od faktu, że terapie konwersyjne nie są w Polsce wprost zakazane przepisami prawa (czego zmianę postuluję, o czym dalej), ich prowadzenie lub głoszenie poglądów o ich zasadności pozostaje w mojej ocenie sprzeczne z wiążącym Polskę prawem międzynarodowym, z Konstytucją RP, a w zależności od okoliczności sprawy, także z odpowiednimi przepisami rangi ustawowej.

Elementem wyróżniającym terapie konwersyjne od profesjonalnego i rzetelnego wsparcia psychologicznego lub medycznego osób LGBT jest ich cel nakierowany na zmianę lub stłumienie orientacji seksualnej lub tożsamości płciowej osoby, wobec której są kierowane. **Spotykają więc osoby nieheteronormatywne i transpłciowe** – stwarzając zagrożenie dla ich zdrowia i praw – **ze względu na ich orientację seksualną lub tożsamość płciową**, a jako takie mogą zostać uznane za **sprzeczne z konstytucyjnym zakazem dyskryminacji** z jakiegokolwiek przyczyny (art. 32 ust. 2 Konstytucji RP). Jednocześnie w zależności od stosowanych metod „leczenia”, terapie konwersyjne mogą zagrażać zdrowiu psychicznemu, a nawet fizycznemu osób, wobec których są stosowane, **naruszać konstytucyjne prawa do ochrony zdrowia** (art. 68 ust. 1 Konstytucji RP) **i do ochrony prawnej życia prywatnego** (art. 47 Konstytucji RP), a także **prawo pacjenta do poszanowania godności i intymności** (art. 20 ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta, Dz. U. z 2020 r. poz. 849). Warto zaznaczyć, że w sytuacji, w której terapię konwersyjną prowadzi, oferuje lub propaguje lekarz lub lekarka, działanie to może zostać uznane także za sprzeczne z Kodeksem Etyki Lekarskiej¹⁷.

Należy przy tym podkreślić, że chociaż w określonych przypadkach indywidualnych, oferowanie lub prowadzenie praktyk konwersyjnych może stanowić naruszenie dóbr osobistych i innych praw osób, wobec których są kierowane, zadaniem i obowiązkiem pozytywnym państwa pozostaje ochrona tych praw, a tym samym przeciwdziałanie niepożądanemu zjawisku, które im zagraża. W każdym bowiem wypadku, **praktyki konwersyjne** – lub samo przeświadczenie o ich zasadności – **są wynikiem opartego na uprzedzeniach wobec osób LGBT przekonania** o wyższości orientacji heteroseksualnej i tożsamości cispłciowej nad innymi. Podczas więc gdy prowadzenie terapii tego typu może naruszać wskazane prawa człowieka, już **samo głoszenie poglądu o ich słuszności godzi w dobre imię osób nieheteronormatywnych i transpłciowych**, wzmacnia stereotypy na temat tej grupy, a w konsekwencji przyczynia się do pogłębiania podziałów społecznych i kształtowania postaw nienawiści.

Jako Prezes Rady Ministrów jest więc Pan szczególnie zobowiązany do przeciwdziałania wskazanym negatywnym konsekwencjom, jakie wywołują praktyki

¹⁷ Przyjęty w 1991 r. przez Nadzwyczajny II Krajowy Zjazd Izb Lekarskich, znowelizowany w 1993 roku na III Krajowym Zjeździe Lekarzy oraz w 2003 roku na Nadzwyczajnym VII Krajowym Zjeździe Lekarzy, dostępny w wersji elektronicznej na stronie <https://nil.org.pl/dokumenty/kodeks-etyki-lekarskiej>

konwersyjne oraz uprzedzenia będące podstawą poglądu o ich zasadności. Z tego względu, jak wskazałem na wstępie, z obawą przyjąłem wyrażone przez Pana Premiera poparcie dla stanowiska Konferencji Episkopatu Polski, w którym wskazano na konieczność tworzenia poradni przywracających „naturalną orientację seksualną”. Jako osoba pełniąca jedną z najwyższych funkcji publicznych, z racji powierzonych i opartych na społecznym zaufaniu kompetencji, powinien Pan postępować ze świadomością, że **Pana wypowiedzi mają niebagatelny wpływ na kształtowanie norm społecznych**, wyznaczanie wzorców zachowań i budowanie społecznej świadomości.

Ponadto pragnę podkreślić, że na sprzeczności praktyk konwersyjnych z prawami człowieka osób LGBT, a tym samym na konieczności przeciwdziałania im – w tym poprzez odpowiednie działania legislacyjne – regularnie **zwracają uwagę międzynarodowe organy i instytucje**.

Komitet Ministrów Rady Europy, w memorandum wyjaśniającym do zaleceń CM/Rec (2010)5 w zakresie środków zwalczania dyskryminacji opartej na orientacji seksualnej lub tożsamości płciowej, wskazał, że zadaniem państwa jest podjęcie niezbędnych środków, by nikt nie był zmuszany do poddania się jakiegokolwiek formie leczenia, procedurze lub badaniu lekarskiemu lub psychologicznemu, lub nie był umieszczany w instytucji medycznej, z powodu jego orientacji seksualnej lub tożsamości płciowej¹⁸.

W 2018 r. stosowanie terapii konwersyjnych wobec osób LGBTI potępił **Parlament Europejski**. W uwagach do sprawozdania ze stopnia wdrożenia w UE praw określonych w Karcie Praw Podstawowych, wskazano, że: „z zadowoleniem przyjmowane są inicjatywy zakazujące praktyk konwersyjnych osób LGBTI i zakazujące patologizacji tożsamości transpłciowej i wzywa się wszystkie państwa członkowskie do przyjęcia podobnych środków, które szanują i podtrzymują prawo do tożsamości płciowej i ekspresji płciowej”¹⁹.

Jednoznaczne stanowisko w sprawie praktyk konwersyjnych zajmują też **organy traktatowe ONZ**. W Komentarzu Ogólnym nr 22 w sprawie prawa do zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego **Komitet Praw Ekonomicznych, Socjalnych i Kulturalnych** wskazał, że naruszeniem prawa do zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego jest traktowanie osób LGBTI jako pacjentów psychiatrycznych w celu „wyleczenia” ich w drodze „terapii”²⁰. **Komitet Praw Dziecka**, w Komentarzu Ogólnym nr 20 dotyczącym realizacji praw dziecka

¹⁸ Memorandum wyjaśniające do projektu zalecenia CM/Rec (2010)5 Komitetu Ministrów dla Państw Członkowskich w zakresie środków zwalczania dyskryminacji opartej na orientacji seksualnej lub tożsamości płciowej, dostępne w wersji elektronicznej na stronie: <https://www.coe.int/en/web/sogi/rec-2010-5> (dostęp: 7.09.2020 r.)

¹⁹ Poprawka 63b, dokument dostępny w wersji elektronicznej na stronie: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+AMD+A8-2018-0025+001-008+DOC+WORD+V0//EN> (dostęp: 7.09.2020 r.).

²⁰ Komentarz Ogólny nr 22 Komitetu Praw Ekonomicznych, Socjalnych i Kulturalnych z 2016 r. (E/C.12/GC/22), pkt.23.

w okresie adolescencji, wprost potępił narzucanie tak zwanych „terapii mających na celu próbę zmiany orientacji seksualnej”²¹.

We wspomnianych już uwagach końcowych dotyczących pierwszego sprawozdania okresowego Polski w 2018 r. **Komitet ds. Praw Osób z Niepełnosprawnościami wprost zalecił Polsce wprowadzenie zakazu praktyk konwersyjnych** i wskazał na konieczność respektowania orientacji seksualnej i tożsamości płciowej przy wdrażaniu wsparcia dla osób z niepełnosprawnościami psychospołecznymi²². Również inne organy traktatowe odnosiły się do problemu praktyk konwersyjnych w zaleceniach dla poszczególnych państw – w tym Komitet Praw Dziecka w 2014 r. w rekomendacjach dla Rosji²³, Komitet Praw Człowieka w 2015 r. w rekomendacjach dla Korei²⁴ oraz Komitet Przeciwko Torturom w 2015 r. w rekomendacjach dla Chin²⁵. W stosunku do Ekwadoru i działających tam klinik „leczących” z orientacji seksualnej i tożsamości płciowej wypowiedziały się aż trzy organy – Komitet Praw Człowieka²⁶, Komitet Przeciwko Torturom²⁷ oraz Komitet ds. Likwidacji Dyskryminacji Kobiet²⁸.

W dniu 1 maja 2020 r. Niezależny Ekspert ds. orientacji seksualnej i tożsamości płciowej przedstawił **Radzie Praw Człowieka ONZ raport na temat „tzw. terapii konwersyjnych”**²⁹. Poza kompleksowym omówieniem globalnej skali problemu (przykładowo, zgodnie z raportem, praktyki konwersyjne są prowadzone w jakiejś formie w min. 68 państwach świata, najczęściej przez osoby świadczące pomoc medyczną lub psychologiczną, a w zdecydowanej większości – ok. 80% przypadków – terapie te są prowadzone na osobach małoletnich), w raporcie wskazano też na **negatywne konsekwencje praktyk konwersyjnych i związane z nimi naruszenia praw człowieka**. Wśród przepisów prawa międzynarodowego znajdujących zastosowanie w sprawie Niezależny Ekspert wskazał zakaz dyskryminacji, prawo do ochrony zdrowia, zakaz tortur i niehumanitarnego lub poniżającego traktowania, prawa dziecka, a także wolność sumienia, wyznania i wypowiedzi. We wnioskach i rekomendacjach sformułowano **zalecenia dla**

²¹ Komentarz Ogólny nr 20 Komitetu Praw Dziecka z 2016 r. (CRC/C/GC/20), pkt 34.

²² Uwagi końcowe Komitetu ds. Praw Osób z Niepełnosprawnościami dot. pierwszego sprawozdania okresowego Polski (CRPD/C/POL/CO/1. 2018), odnoszące się do problemu praktyk konwersyjnych zostały zawarte w par. 30-31.

²³ Uwagi końcowe Komitetu Praw Dziecka dot. połączonego czwartego i piątego sprawozdania okresowego Rosji (CRC/C/RUS/CO/4-5), odnoszące się do problemu praktyk konwersyjnych zostały zawarte w par. 25, 55–56.

²⁴ Uwagi końcowe Komitetu Praw Człowieka z czwartego przeglądu okresowego dotyczącego Korei (CCPR/C/KOR/CO/4), odnoszące się do problemu praktyk konwersyjnych zostały zawarte w par. 14–15.

²⁵ Uwagi końcowe Komitetu Przeciwko Torturom z piątego przeglądu okresowego dotyczącego Chin (CAT/C/CHN/CO/5), odnoszące się do problemu praktyk konwersyjnych zostały zawarte w par. 55–56.

²⁶ Uwagi końcowe Komitetu Praw Człowieka z szóstego przeglądu okresowego dotyczącego Ekwadoru (CCPR/C/ECU/CO/6), par. 11-12.

²⁷ Uwagi końcowe Komitetu Przeciwko Torturom z siódmego przeglądu okresowego dotyczącego Ekwadoru (CAT/C/ECU/CO/7), par. 49.

²⁸ Uwagi końcowe Komitet ds. Likwidacji Dyskryminacji Kobiet z połączonego ósmego i dziewiątego przeglądu okresowego dotyczącego Ekwadoru (CEDAW/C/ECU/CO/8-9), par. 18–19.

²⁹ Raport Niezależnego Eksperta ds. Orientacji Seksualnej i Tożsamości Płciowej na 44 Sesję Rady Praw Człowieka ONZ (A/HRC/44/53)

wszystkich państw członkowskich ONZ, aby zakazały terapii konwersyjnych i skutecznie im przeciwdziałały poprzez: ich jednoznaczne zdefiniowanie w przepisach prawa; zapewnienie, że fundusze publiczne nie są wykorzystywane na ich prowadzenie; zakazanie ich oferowania, promowania i reklamy; wdrożenie odpowiednich sankcji za nieprzestrzeganie zakazu; a także ściganie i karanie z należytą starannością sprawców jego naruszeń.

III. Problem praktyk konwersyjnych w Polsce

Ze względu na brak oficjalnych, gromadzonych przez instytucyjne publiczne danych dotyczących ośrodków oraz osób oferujących i prowadzących terapie konwersyjne, nie jest możliwe dokładne określenie skali tego zjawiska. **Nie oznacza to jednak, że problem ten nie występuje w Polsce** – dowiaduję się o nim ze skarg kierowanych do Rzecznika Praw Obywatelskich, z raportów organizacji pozarządowych³⁰ oraz z doniesień medialnych³¹.

Źródłem informacji pozostają więc przede wszystkim **osobiste relacje** osób, wobec których zastosowano terapie konwersyjne, lub którym je oferowano oraz nagłośnione przez media przypadki instytucji, które publicznie oferują i promują tego typu praktyki³². Podczas gdy nie sposób zaprzeczyć, że takie dane mają charakter kazuistyczny i nie pozwalają na szczegółową i kompleksową analizę problemu, jednocześnie każda z indywidualnych historii i skarg stanowi **źródło informacji o zagrożeniach dla godności i praw człowieka lub o ich naruszeniach**, na które jestem zobowiązany reagować jako Rzecznik Praw Obywatelskich.

Według dostępnych mi informacji, praktyki konwersyjne są oferowane i prowadzone w Polsce przede wszystkim **przez ośrodki o profilu religijnym**³³ – związane lub nie z kościołem katolickim, oraz **przez psychologów i terapeutów**, w ramach publicznej lub niepublicznej służby zdrowia. Często są stosowane wobec osób, które zgłaszając się do

³⁰ M. Świder, M. Winiewski (red.). Sytuacja społeczna osób LGBT+ w Polsce. Raport za lata 2015-2016. Kampania Przeciw Homofobii, Warszawa, 2017, s. 53. Pełna treść raportu jest dostępna pod adresem: <https://kph.org.pl/wp-content/uploads/2015/04/Sytuacja-spoeczna-oso%CC%81b-LGBT+-w-Polsce-raport-za-lata-2015-2016.pdf> (dostęp: 7.09.2020 r.).

³¹ M.in. Jolanta Sacewicz, „Mam 13 lat i wilgotne elektrody przyklejone do jąder. Są też terapie zalecane gejom”, wyborcza.pl, 31.08.2020 r. dostęp elektroniczny: [https://wyborcza.pl/7,162657,26253341,mam-13-lat-i-wilgotne-elektrody-przyklejone-do-jader-sa-tez.html?fbclid=IwAR1rQq4Winl97MAnXy9DU145G5DUr9W-d3CRX9mnGgFjisz-t_rvG64kI3k](https://wyborcza.pl/7,162657,26253341,mam-13-lat-i-wilgotne-elektrody-przyklejone-do-jader-sa-tez-terapije-zalecane-gejom.html?fbclid=IwAR1rQq4Winl97MAnXy9DU145G5DUr9W-d3CRX9mnGgFjisz-t_rvG64kI3k) (dostęp: 8.09.2020 r.). Publikacje medialne na temat praktyk konwersyjnych i świadectw osób, które je przeszły, zostały też wyczerpująco podsumowane w uzasadnieniu do poselskiego projektu ustawy o zakazie praktyk konwersyjnych, których wpłynął do Sejmu VIII kadencji 20.02.2019 r., dostępny w wersji elektronicznej na stronie: [http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/Projekty/8-020-1241-2019/\\$file/8-020-1241-2019.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/Projekty/8-020-1241-2019/$file/8-020-1241-2019.pdf) (dostęp: 8.09.2020 r.).

³² Przykładem jest strona internetowa <https://www.homoseksualizm.edu.pl/>, na której zamieszczona jest aktualna lista podmiotów otwarcie oferujących praktyki konwersyjne (dostęp: 8.09.2020 r.).

³³ Np. „Pascha – modlitewna grupa wsparcia dla mężczyzn doświadczających niechcianych odczuć homoseksualnych” (<http://pascha.pl/>) lub „Cyrenejczyk – katolicki ośrodek psychologiczno-pastoralny” (<http://www.poradnia.diecezja.torun.pl/>) (dostęp: 8.09.2020 r.).

psychologa z innym problemem, a w ramach terapeutycznego „wsparcia”, są poddawane praktykom konwersyjnym lub praktyki te są im proponowane, ze względu na przeświadczenie „specjalisty”, że to orientacja seksualna lub tożsamość płciowa osoby stanowi „źródło problemu”. Indywidualne świadectwa osób, które dobrowolnie lub za namową rodziny skorzystały z praktyk konwersyjnych oferowanych przez instytucje religijne dostarczają natomiast niepokojących historii o stosowanych metodach „terapii” duchowej, **pogłębiających poczucie winy i wstydu, a w konsekwencji zagrażających godności i zdrowiu psychicznemu**³⁴. Z doniesień medialnych dowiadujemy się także o metodach konwersyjnych niebezpiecznych dla życia i zdrowia fizycznego³⁵.

Nie sposób więc zaprzeczyć, że praktyki konwersyjne są w Polsce prowadzone, a naświetlane przez media przypadki instytucji i osób oferujących terapie tego typu oraz indywidualne świadectwa osób, które ich doświadczyły, wskazują na znaczące zagrożenia dla zdrowia, godności i praw człowieka osób nieheteronormatywnych i transpłciowych, do których są kierowane. Jednocześnie na gruncie obecnie obowiązującego prawa brakuje rozwiązań dostatecznie chroniących osoby LGBT przed takimi praktykami.

IV. Postulat niezbędnych zmian legislacyjnych

W świetle przedstawionych powyżej zagrożeń związanych z prowadzeniem, oferowaniem i promowaniem praktyk konwersyjnych, a także stanowisk organów międzynarodowych wprost potępiających takie praktyki i zalecających ich eliminację, w mojej ocenie **konieczne jest wprowadzenie w Polsce jednoznacznego zakazu praktyk konwersyjnych poprzez odpowiednie zmiany w prawie.**

Postulat ten przedstawiłem Ministrowi Zdrowia we wspomnianym już wystąpieniu z dnia 14 maja 2020 r. Chociaż w swej odpowiedzi Minister przyznał, że homoseksualność nie jest chorobą, a terapie konwersyjne są działaniami sprzecznymi z aktualną wiedzą medyczną, jednocześnie stwierdził, że nie dostrzega obecnie podstaw do wprowadzenia postulowanego zakazu w regulacjach z zakresu ochrony zdrowia. Dostępne publicznie (a przytoczone również w niniejszym piśmie) informacje na temat problemu praktyk konwersyjnych w Polsce wskazują bowiem, że są one prowadzone przede wszystkim przez ośrodki religijne i osoby reprezentujące zawody psychologa i psychoterapeuty, nad których wykonywaniem Minister Zdrowia nie sprawuje nadzoru.

³⁴ Zob. artykuł Ewy Siedleckiej dla Polityki, „Polska powinna zakazać terapii konwersyjnej osób LGBT”, 9.04.2018 r., dostęp elektroniczny: <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/spoleczenstwo/1743880,1,polska-powinna-zakazac-terapii-konwersyjnej-osob-lgbt.read> (dostęp: 8.09.2020 r.).

³⁵ Zob. artykuł Jolanty Sacewicz, „Mam 13 lat i wilgotne elektrody przyklejone do jąder. Są też terapie zalecane gejom”, wyborcza.pl, 31.08.2020 r. dostęp elektroniczny: https://wyborcza.pl/7,162657,26253341,mam-13-lat-i-wilgotne-elektrody-przyklejone-do-jader-sa-tez.html?fbclid=IwAR1rQq4Win97MAnXy9DU145G5DUr9W-d3CRX9mnGgFjisz-t_rvG64kI3k (dostęp: 8.09.2020 r.).

Nie polemizując z powyższym stanowiskiem Ministra należy jednocześnie podkreślić, że **luka prawna w postaci braku należytego uregulowania zawodu psychologa³⁶ nie może stanowić uzasadnienia dla niepodjęcia innych działań** w celu eliminacji problemu praktyk konwersyjnych. Przeciwdziałanie naruszeniom praw człowieka oraz zakazu dyskryminacji ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową, do których praktyki te prowadzą, jest obowiązkiem pozytywnym państwa i to do organów władzy publicznej należy analiza, jak najskuteczniej obowiązek ten zrealizować.

Warto jednak odnotować, że **działania legislacyjne w kierunku wprowadzenia zakazu praktyk konwersyjnych były już podejmowane**. Do Sejmu VIII kadencji dnia 20 lutego 2019 r. wpłynął poselski projekt ustawy o zakazie praktyk konwersyjnych, którego nie skierowano do dalszych prac przed końcem kadencji Sejmu³⁷. Nie podejmując w tym miejscu próby kompleksowej oceny zaproponowanego przez posłów rozwiązania legislacyjnego, pragnę jedynie zwrócić uwagę Pana Premiera na brzmienie wskazanego projektu oraz jego wyczerpującego uzasadnienia, które mogą okazać się pomocne w toku analizy problemu.

Ponadto pragnę zasygnalizować, że **konieczność ochrony prawnej osób LGBT przed praktykami konwersyjnymi została zauważona w wielu państwach** na świecie, które wprowadziły w tym celu różne rozwiązania systemowe. Przykładowo, w Niemczech (od 2019 r.), na Malcie (od 2016 r.) i w Ekwadorze prowadzenie, oferowanie i reklamowanie praktyk konwersyjnych zostało zabronione na gruncie przepisów karnych. Z kolei w USA (w 20 stanach) i Kanadzie (np. w prowincji Ontario i prowincji Nowa Szkocja) zakaz stosowania terapii konwersyjnych przez profesjonalistów udzielających świadczeń zdrowotnych został ujęty w przepisach z zakresu ochrony zdrowia. Warto podkreślić, że powyższe rozwiązania, jak również inne działania o charakterze politycznym podejmowane na gruncie krajowym w różnych państwach w celu przeciwdziałania praktykom konwersyjnym, zostały wyczerpująco i porównawczo omówione przez Niezależnego Eksperta ONZ ds. Orientacji Seksualnej i Tożsamości Płciowej we wspomnianym już raporcie na temat „tzw. terapii konwersyjnych” dla Rady Praw Człowieka ONZ z 1 maja 2020 r.³⁸.

W świetle przedstawionej analizy, w mojej ocenie jako Rzecznika Praw Obywatelskich, dla zapewnienia skutecznej ochrony wolności i praw osób

³⁶ Ustawa z dnia 8 czerwca 2001 r. o zawodzie psychologia i samorządzie zawodowym psychologów do dziś nie została zrealizowana poprzez akty wykonawcze powołujące samorząd psychologów, którego oficjalne organy samorządowe (tak jak np. Izby Lekarskie) byłyby odpowiedzialne za weryfikację kompetencji, nadawanie tytułów zawodowych, prowadzenie szkoleń i egzaminów oraz kontrolowanie przestrzegania zasad etyki zawodu.

³⁷ Projektowi nie nadano też nr druku. Znak projektu MK-020-1241/19. Dostępny jest w wersji elektronicznej na stronie: [http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/Projekty/8-020-1241-2019/\\$file/8-020-1241-2019.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/Projekty/8-020-1241-2019/$file/8-020-1241-2019.pdf) (dostęp: 8.09.2020 r.).

³⁸ Raport Niezależnego Eksperta ds. Orientacji Seksualnej i Tożsamości Płciowej na 44 Sesję Rady Praw Człowieka ONZ (A/HRC/44/53).

nieheteronormatywnych i transpłciowych w Polsce **konieczne jest podjęcie przez Radę Ministrów działań w celu wyeliminowania problemu praktyk konwersyjnych**. Z tego względu, działając w oparciu o przepis art. 16 ust. 1 i ust. 2 pkt 1 w zw. z art. 17b pkt 3 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2020 r. poz. 627, t.j.), zwracam się do Pana Premiera z wnioskiem o przeprowadzenie pogłębionej analizy przedstawionego zagadnienia, ustosunkowanie się do podniesionych w niniejszym piśmie argumentów oraz o podjęcie odpowiednich działań legislacyjnych w celu ustanowienia zakazu praktyk konwersyjnych i zapewnienia skutecznej ochrony przed ich skutkami.

Z poważaniem

Adam Bodnar

Rzecznik Praw Obywatelskich

/-podpisano elektronicznie/